

**Павко
Яна Анатоліївна**

старший науковий співробітник
відділу міжнародного права та
порівняльного правознавства
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН
України, кандидат юридичних наук,

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. UN declares access to a clean environment a human right. October 8, 2021. URL: <https://www.reuters.com/business/environment/un-passes-resolution-making-clean-environment-access-human-right-2021-10-08/?fbclid=IwAR3GDxqBoru2B4gvU2m0C0TmOGzttmoGBdLE7-0FnYvNhL2WmcBDMT-2bkg> (date of access: 02.12.2021).
2. Задорожній О. В., Медведєва М. О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник для ВНЗ/Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. Київ: Видавничий дім «Промінь», 2010. 510 с.
3. Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe. Recommendation 2211 (2021). Text adopted by the Assembly on 29 September 2021. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29501/html> (date of access: 03.12.2021).
4. Європейську конвенцію з прав людини доповнили окремим протоколом про екологічні права – Леся Василенко. 30 жовтня 2021 року. URL: <https://goloszmin.org/news/yevropejsku-konvenciyu-z-prav-lyudini-dopovnil-okremim-protokolom-pro-ekologichni-prava-lesya-vasilenko-pro-den-dovkilliya-v-paruе> (дата звернення: 03.12.2021).
5. ООН вперше визнала право людини на чисте довкілля. 9 жовтня 2021 рік. URL: <https://zmina.info/news/oon-vpershe-vyznala-pravo-lyudyny-na-chyste-dovkilliya/> (дата звернення: 02.12.2021).
6. ООН визнала чисте навколишнє середовище базовим правом людини. 9 жовтня 2021 року. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/oon-viznala-chistu-ekologiyu-bazovim-pravom-lyudini-ostanni-novini-50188486.html> (дата звернення: 02.12.2021).

**ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ, ЧИСТЕ, ЗДОРОВЕ ТА СТАЛЕ
ДОВКІЛЛЯ ЯК ОДНЕ ІЗ ОСНОВНИХ ПРАВ
ЛЮДИНИ**

У жовтні цього року Рада ООН з прав людини на її 48-й сесії в м. Женева визнала право на безпечне, чисте, здорове та стає довкілля в якості невід'ємного права людини, а також заснувала мандат Спеціального доповідача з питання про заохочення і захист прав людини в контексті зміни клімату[1]. Нагадаємо, що це право належить до системи екологічних прав людини, які, на думку О. Задорожнього, прийнято вважати правами «третього покоління» – колективними правами або правами солідарності у зв'язку з тим, що їх носіями є народи, нації, об'єднання індивідів, групи, а не окремі індивіди [2, с. 123]. На жаль, в основних міжнародно-правових актах у сфері захисту прав людини, які складають Міжнародний білль про права людини, відсутні положення щодо захисту саме екологічних прав. Безумовно, це пов'язано з різними підходами до розуміння прав людини загалом та системи їх захисту, які були враховані при прийнятті відповідних міжнародних договорів. Крім того, на той час міжнародним співтовариством ще не було усвідомлено наявність взаємозв'язку між навколишнім середовищем і правами людини та необхідність захисту екологічних прав людини.

Доцільно зауважити, що у вересні 2021 року на сесії Парламентської асамблеї Ради Європи ухвалили рішення щодо доповнення Європейської конвенції з прав людини 1950 року окремим протоколом про право на безпечне, чисте, здорове та стає довкілля. У Рекомендаціях 2211 Парламентська асамблея, висловлюючи стурбованість рівнем деградації довкілля, кліматичною кризою та втратою біорізноманіття, рекомендувала Комітету міністрів розробити такий протокол і запропонувала його текст. У проєкті додаткового протоколу під правом на безпечне, чисте, здорове та стає довкілля розуміють право нинішнього та майбутніх поколінь жити у не погіршеному, життєздатному та гідному довкіллі, що сприяє їхньому здоров'ю, розвитку і благополуччю. У документі зазначено, що включення цього права до конвенції встановило б чітку відповідальність держав-членів за підтримку належного стану навколишнього середовища, сумісного з гідним життям та міцним здоров'ям і повним користуванням іншими основними правами, а також сприяло б більш ефективному захисту безпечного, чистого, здорового та сталого довкілля на національному рівні, у тому числі для майбутніх поколінь [3]. Зокрема, було затверджено документи, які мають безпосереднє відношення до реалізації цього права. Такими документами є наступні: «Боротьба з нерівністю у праві на безпечне, здорове та чисте довкілля», «Клімат і міграція», «Дослідницька політика та охорона навколишнього середовища» та ін. [4].

Визнання права на безпечне, чисте, здорове та стає довкілля як основного права людини є надзвичайно важливим, так як глобальні екологічні проблеми з кожним роком призводять до негативних наслідків для усього людства. До того ж, забезпечення доступу до сприятливого навколишнього середовища є кроком на шляху протидії кліматичним змінам і передумовою досягнення Цілей сталого розвитку. З точки зору Верховного комісару ООН з прав людини М. Бачелета до сучасних проблем у сфері прав людини належать такі загрози планетарного масштабу, як зміна клімату, забруднення довкілля і руйнування природи [5].

7. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища від 16.06.1972 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text (дата звернення: 03.12.2021).

8. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text (дата звернення: 03.12.2021).

9. Конституція України від 28.06.1996 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.12.2021).

10. Как новый законопроект поможет уменьшить промышленное загрязнение? Какие изменения предлагает законопроект №6004-2 о праве граждан на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду? 17 ноября 2021 г. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/11/17/679846/> (дата обращения: 04.12.2021).

До речі, під час голосування на 48-й сесії Ради ООН з прав людини за резолюцію з даного питання не усі держави підтримали цю ініціативу. Текст резолюції, незважаючи на його критику з боку США та Великої Британії, був ухвалений 43-ма державами. Натомість такі держави, як Індія, Китай, Росія та Японія утрималися від голосування, що було негативно сприйнято колишнім Спеціальним доповідачем ООН Д. Ноксом [6]. Разом з тим, Спеціальний доповідач ООН з прав людини та навколишнього середовища Д. Бойд зазначив, що визнання права на чисте та здорове довкілля на сьогодні є історичним проривом [5].

Необхідно зауважити, що право на безпечне, чисте, здорове та стале довкілля знайшло своє відображення в Стокгольмській декларації з проблем оточуючого людини середовища 1972 року та Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 року. Згідно з принципом 1 Стокгольмської декларації людина має основне право на свободу, рівність та сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне та процвітаюче життя, і несе головну відповідальність за охорону та поліпшення довкілля на благо нинішнього та майбутніх поколінь [7]. У свою чергу, в принципі 1 Декларації Ріо-де-Жанейро зазначено, що турбота про людину є центральною ланкою в діяльності щодо забезпечення сталого розвитку. Вони мають право жити в доброму здоров'ї та плідно працювати в гармонії з природою [8]. Обидві ці декларації уособлюють антропоцентричний підхід до охорони довкілля, оскільки турбота про навколишнє середовище здійснюється в тій мірі, в якій це потрібно для захисту життя, здоров'я та прав людини [2, с. 126].

Незважаючи на те, що поки право на безпечне, чисте, здорове та стале довкілля не закріплене в міжнародних договорах універсального характеру, які регламентують відносини держав у сфері захисту прав людини, воно міститься в конституції багатьох держав світу, серед яких є і Україна. Так, відповідно до ст. 50 Конституції України 1996 року кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [9]. Крім того, воно передбачено в ст. 9 (а) ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» 1991 року.

На сьогоднішній день на розгляді Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування перебуває законопроект 6004-2 «Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля», розроблений з метою зменшення промислового забруднення, збереження навколишнього середовища та захисту права на безпечне і здорове довкілля. Даний законопроект спрямований на імплементацію Директиви 2010/75/ЄС про промислові викиди в рамках євроінтеграційного курсу України для реалізації поставлених завдань на шляху подолання проблеми зміни клімату [10].

Таким чином, право на безпечне, чисте, здорове та стале довкілля варто розглядати як одне із основних прав людини, від повної реалізації якого залежить життя кожного з нас. Воно є невід'ємною складовою широкого комплексу прав людини, які гарантують якісне та гідне існування теперішнього та майбутніх поколінь в гармонії з довкіллям.